

Asia: VN/10644/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sotilastiedustelusta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Hovioikeus lausuu puolustusministeriön lausuntopyynnön johdosta seuraavan.

Hovioikeus kiinnittää hallituksen esitysluonnoksen osalta huomiota tuomioistuinkontrollin aitouden ja perusteellisuuden turvaamiseen myös jatkossa. Sotilastiedustelun valvonnalla suojataan perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaa koskevia perusoikeuksia ja toteutetaan perustuslain 21 §:n mukaista oikeusturvaa, ja sotilastiedusteluun liittyvän tuomioistuinkontrollin keskeisenä tehtävänä on varmistaa mainittuihin oikeuksiin syvimmin puuttuvien tiedustelumenetelmien lainmukaisuus.

Esitettyjen uudistusten vaikutus tuomioistuinkontrolliin ilmenee esimerkiksi sotilastiedustelulain 33 §:ään ehdotetusta muutoksesta. Muutoksen seurauksena tuomioistuin voisi jatkossa myöntää laite- ja ohjelmistokohtaisen tiedusteluluvan lisäksi henkilöperusteisen tiedusteluluvan ja viranomaisen voisi tämän jälkeen ilman tuomioistuimen eri päätöstä lisätä tiedustelun kohteeksi henkilön oletettuja laitteita tai ohjelmistoja. Vähimmän puuttumisen periaate ja välttämättömyysharkinta siirtyisivät siten viimeksi mainituilta osin tuomioistuimelta tiedusteluviranomaiselle, joka voi päätyä harkinnassaan vähemmän rajoittavaan ratkaisuun kuin mihin tuomioistuin vastaavassa tilanteessa olisi päätenyt. Käsiteltäessä tuomioistuimessa samaa henkilöä koskevaa uutta lupa-asiaa edellisen luvan määrääjän umpeuduttua tulisi tiedusteluviranomaisen vaatimuksesta käydä selkeästi ilmi sen aikaisemman päätöksen jälkeen tiedusteluun mahdollisesti tekemät lisäykset. Kysymys on tuomioistuinkontrollin aitouden ja perusteellisuuden turvaamisesta tilanteesta, jossa tarkastelun kohteena ei enää ole se, miten ja mitä perusoikeuksia rajoitetaan vaan se, kenen perusoikeuksia rajoitetaan.

Hovioikeus kiinnittää lisäksi huomiota esitetyn sääntelyn tarkkarajaisuuteen. Määritelmiin liittyvät tulkintaepäselvyydet on tunnistettu jo esimerkiksi voimassa olevan lain 66 §:n mukaisessa tietojen

hetkellisessä keräämisessä. Kokonaan uusien käsitteiden, kuten tietoliikennetiedustelun hakuehtojen määrittämistä koskevista 67 a ja 67 b §:stä ilmenevien tietoliikenteen satunnaisuus, hakuehtojen määrittämisen välttämättömyys ja tietoliikenteen oletettu säännönmukaisuus tai ominaispiirre, merkityssisällöt tulisi riittävässä määrin täsmentää. Hallituksen esitysluonnoksesta on pääteltävissä, että muiden ohella hakuehtojen määrittämistä koskeva aihe on tekninen ja tarkkaa asiantuntemusta vaativa, jolloin lakia sovellettaessa aiheelliseksi saattavat tuomioistuimessa muodostua voimassa olevan lain 66 §:n hetkellisyyttä vastaavat tulkintaepäselvyydet.

Esitettyjen uusien määritelmien tarkkarajaisuuden lisäksi huomiota tulisi kiinnittää myös voimassa olevien määritelmien säilymiseen riittävän tarkkarajaisina. Tulkintaepäselvyyksiä voi aiheuttaa esimerkiksi uuden valtiolliseen toimijaan kohdistuvaa tietojärjestelmätiedustelua koskevan 61 a §:n mukainen valtiollisen toimijan määritelmä, joka sinänsä sisältyy jo voimassa olevaan lakiin ja jota on avattu aikaisemmissa esitöissä (HE 203/2017). Tuomioistuimen arvioitavaksi voi kuitenkin esitettyjen uusien tiedustelumenetelmien myötä tulla myös uusia tulkintarajatapauksia erityisesti, kun kysymys on valtiollisen toimijan määritelmän mukaisesta tarkoitetun tahon palveluksessa olevasta tai sen määräyksessä ja ohjauksessa toimivasta tahosta. Tuomioistuimen päättäessä 61 b §:n mukaisesti valtiolliseen toimijaan kohdistuvasta tietojärjestelmätiedustelusta voi ratkaisevaksi muodostua se, voidaanko tietojärjestelmän katsoa olevan riittävässä määrin valtiollisen toimijan käytössä.

Hovioikeus kiinnittää huomiota yleisemminkin esitysluonnoksen sisältämien toimivaltuuksien laajentamisen tarkkarajaisuuden puutteeseen. Perustuslaki edellyttää, että julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Tätä perustuslain asettamaa vaatimusta ei tulisi epäselvillä lainsäädännöksillä vesittää. Tämä tulisi huomioida paremmin hallituksen esityksen jatkovalmistelussa.

Ehdotetut sotilastiedusteluvaltuuksia koskevat laajennukset herättävät kysymyksiä siitä, kuuluvatko toimivaltuudet ensi sijassa puolustusvoimille, vai tulisiko niitä tarkastella pikemminkin suojelupoliisin tehtäviin liittyvinä. Esimerkiksi hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan, että sotilastiedustelusta annetun lain tietoliikennetiedustelua koskevista säännöksistä poistettaisiin niihin nykyisin sisältyvät kiellot käyttää hakuehtona Suomessa oleskelevan henkilön hallussa olevan tai tämän oletettavasti muuten käyttämän telepäätelaitteen tai teleosoitteen yksilöiviä tietoja (68 ja 70 §). Hallituksen esitysluonnoksen perusteluissa kuvataan esimerkkinä ehdotetulla tavalla muutettujen säännösten soveltamisesta tilanne, jossa tietoliikennetiedustelun kohde saapuu tietoliikennetiedustelun käytön aikana yllättäen Suomeen (s. 102). Mahdollisuus soveltaa ehdotetulla tavalla muutettuja säännöksiä ei kuitenkaan rajoittuisi pelkästään tällaisiin tilanteisiin. Muutoinkin esitysluonnoksen jatkovalmistelussa olisi aiheutta ottaa huomioon eri tiedusteluviranomaisten välinen tehtävänjako, jonka tulisi olla selkeä, ja joka ei saisi olla päällekkäinen.

Esitetyt uudistukset ovat osittain huomattavan teknisiä. Esityksen keskeisimpiä uudistuksia ovat tiedusteluviranomaisille annettavat uudet, olennaiset sekä aikaisempaa teknisesti monimutkaisemmat tiedustelumenetelmät, ja etenkin tietojärjestelmätiedusteluun liittyvät lupa-asiat vaativat myös sotilastiedusteluasioita käsitteleviltä tuomareilta riittävää teknistä asiantuntemusta ja ymmärrystä. Kun huomioon otetaan lisäksi 89 ja 89 a §:ssä esitetty

ilmoitusvelvollisuuden rajoittaminen, painottuneen tuomioistuimen rooli jatkossa yhä enemmän tiedustelumenetelmistä päättämiseen. Uudistuksen myötä lisättävien valtuutuksien ja toisaalta tuomioistuimen roolin painotuksen muuttumisen vuoksi on tuomioistuinkontrollin aitouden ja perusteellisuuden turvaamiseksi huolehdittava lainkäytössä vaadittavan riippumattoman asiantuntemuksen riittävästä resursoimisesta.

Lehtonen Elina

Helsingin hovioikeus - Lausunnon on valmistellut asessori Sanna Koskela.

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa.